

SİSTEMSEL İRKÇILIK VE KİTLESEL ACİL DURUMLAR

Selin TEKİN* Banu YILMAZ**

Öz: Toplumun işleyişinde önemli ölçüde aksamaya neden olan ve çeşitli düzeylerde kayıplara yol açan kitlesel acil durumlar, sosyal ve politik olaylardır. Bu tür olayların nedenleri ve sonuçları, sistemde var olan eşitsizliklerle önemli ölçüde ilişkilidir. Eşitsizliğin temel nedenlerinden biri olan ırkçılık ise, bazı durumlarda afetin nedeni bile olabilirken, afet sonrası müdahale programlarının toplumun farklı bölümlerinin ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulmasındaki en büyük engellerden biri olarak rol oynar. Sistemsel ırkçılığın acil durumlardaki en açık görünümü olan ırkçı söylemler, bu olağandışı olaylardan etkilenenlerin suçlanmasına kadar varabilmektedir. Bütün bu bilgiler ışığında, kitlesel acil durumlara ilişkin çalışmaların, sosyal ve politik faktörleri göz önünde bulundurması gerekmektedir. Bu doğrultuda, bu tür olaylara ilişkin çalışmalarda benimsenmesi gereken sistemik bakış açısıyla uyumlu bazı önerilere makalenin sonunda yer verilmektedir.

Anahtar sözcükler: Kitlesel acil durum, afet, ırkçılık, sistemik ırkçılık

Systemic Racism and Mass Emergencies

Abstract: Mass emergencies are social and political events that cause significant disruption in the functioning of society and lead to losses at various levels. The causes and consequences of such events are significantly related to the inequalities that exist in the system. Racism, which is one of the main roots of inequality, may even be the cause of the disaster in some cases, and plays a role as one of the biggest obstacles in ensuring that post-disaster response programs take into account the needs of different parts of society. Racist discourses, which are the most obvious manifestations of systemic racism in emergencies, may even lead to the blaming of those affected by these extraordinary events. In light of all this, studies on mass emergencies need to take into account social and political factors. In this respect, some recommendations in line with the systemic perspective that should be adopted in studies on such events are given at the end of the article.

Key words: mass emergency, disaster, racism, systemic racism.

Londra'da 14 Haziran 2017 tarihinde Grenfell Kulesi olarak bilinen 24 katlı binada, 72 kişinin yaşamını yitirdiği ve 200'den fazla kişinin evini kaybettiği büyük bir yangın meydana geldi. Yerel yönetim ve hükümet düzeyinde hazırlanan raporlarda yangının bozulan bir elektrikli ev aletinden kaynaklandığı belirtildi. Grenfell Kulesi'nin bulunduğu bölgenin bağlı olduğu Kensington ve Chelsea İngiltere'nin en zengin belediyelerinden olsa da bina etnik çeşitliliğin çok olduğu, ağırlıklı olarak işçi sınıfının yaşadığı Kuzey Kensington'da yer almaktadır. Yangından bir yıl önce Grenfell Binasının estetik olmayan görünüşüne yönelik bölge sakinlerinden gelen şikâyetler sonucunda binanın kaplanmasına karar verildi. Binada yaşayanların, kaplama için yangına dayanıklı olmayan ucuz bir malzeme kullanıldığı gerekçesiyle kaplamanın sökülmesi talepleri belediye tarafından dikkate alınmadı ve söz edilen elektrikli aletten çıkan küçük yangın kısa sürede bütün katlara yayıldı (Tekin ve Drury, 2021). Yangında hayatını kaybeden 72 kişiden 67'sinin siyah ve diğer etnik gruplardan kişiler olması, hâlihazırda var olan sistemde ekonomik ve sosyal kaynaklardan etnik azınlık

grupların minimum düzeyde yararlanabildiği, buna bağlı olarak da acil durumlarda en ciddi mağduriyeti yaşadıkları gerçeğini kanıtlar niteliktedir.

Grenfell Kulesi yangınında olduğu gibi, kitlesel acil durumlar, sistemde hâlihazırda var olan eşitsizlikleri daha belirgin hale getirebilmektedir. Bir acil durum sonrası karar mekanizmalarının ve otorite figürlerinin topluluğun farklı bölümlerinin ihtiyaçlarına göre kaynak dağılımını sağlayamaması, sosyal adaletsizliklerin daha belirgin hale gelmesine ve durumun daha da kötüye gitmesine neden olabilmektedir (Drury ve ark., 2020; Perry ve ark., 2021; Templeton ve ark., 2020). Kaynakların dağılımında ayrımcılığın bir nedeni ırkçılık ve bunun kurumsal olarak desteklenen hali olan sistemsel ırkçılıktır. Bu makalede, sistemsel ırkçılığın çeşitli kitlesel acil durumların sonuçlarını ne şekilde etkilediği ele alınacaktır.

Afet ve acil durum, elli yılı aşkın bir süredir, psikolojinin de içinde olduğu çok sayıda disiplinin araştırma, yönetim ve risk azaltma çalışmalarında yer aldığı çok boyutlu bir olgudur. Bu disiplinlerin bakış

*Dr. Öğr. Üyesi, Karabük Üniversitesi; Sosyal Psikolog (ORCID No: 0000-0001-9135-2308)

**Doç. Dr.; Klinik Psikolog (ORCID No: 0000-0003-1410-2246)

Geliş Tarihi / Received : 05.04.2024

Kabul Tarihi / Accepted : 10.05.2024

açılarına göre afet ve acil durumların farklı boyutlarını öne çıkaran çeşitli tanımlamalar yapılmaktadır. Güncel bilimsel çalışmalarda göze çarpan ise, acil durum planlama ve yönetimini içeren konulara odaklanılması ve afetlerin sosyal ve politik bir fenomen olduğunun vurgulanmasıdır. Birleşmiş Milletler Afet Risk Azaltma Ofisi'nin (2016) **(The United Nations Office for Disaster Risk Reduction, 2016)** afet tanımı şöyledir:

“Bir topluluğun işleyişinin tehlikeli olaylar nedeniyle herhangi bir ölçekte ciddi şekilde bozularak can kaybı ve maddi, ekonomik, çevresel kayıplara ve etkilere yol açması.”

Bu şekilde tanımlanan yıkıcı olayların kitlesel olarak yaşandığını ve nedeni fark etmeksizin acil müdahale ve önlem gerektiren durumlar olduğunu göz önünde bulundurarak, bu yazı boyunca “afet” yerine “kitlesel acil durumlar” kavramı tercih edilecektir.

Yukarıdaki tanımla uyumlu olarak, daha önceki kitlesel acil durumlara ilişkin çalışmalar da olayın tüm aşamalarında toplumsal koşulların göz önünde bulundurulması gerektiğini ortaya koymaktadır **(Cleaver, 1988; van Ommeren ve ark., 2005)**. Bir kitlesel acil durumdan önce, maruz kalan toplulukta ya da bölgede potansiyel kaynakların bulunabilirliği ve ulaşılabilirliği, durumun nedenlerini, topluluktaki savunmasızlık seviyesini, topluluğun hazırlık durumunu, sonuçlarını, verilen tepkileri ve topluluğun yeniden inşa edilme sürecindeki deneyimleri etkiler **(Kaniasty ve Norris, 1999)**. Bir olayın doğal bir olgu mu yoksa insan etkisiyle mi meydana geldiğine bakılmaksızın, toplumun farklı kesimlerinin kitlesel acil durumları farklı ölçeklerde deneyimleyebileceği konusunda farkındalık kazanmak hayati önem arz etmektedir **(Quarantelli, 1991)**. Bu nedenle, eşitsizliklerden bahsetmeden kitlesel acil durumlar, acil durum planlamaları ve risk azaltma yöntemleri ile ilgili derin, uygulanabilir ve verimli açıklamalar getirmek mümkün olmayacaktır, çünkü toplumun bazı kesimleri -özellikle çalışan sınıf, azınlık etnik gruplar, marjinalleştirilmiş ve düşük sosyo-ekonomik gruplar veya bireyler - genellikle olağanüstü durumlardan daha fazla etkilenmektedir **(Dominey-Howes, 2021)**. Başka bir deyişle, toplumda zaten daha az kaynağa sahip olan bireyler ve gruplar, genellikle sosyal ve ekonomik olarak avantajlı gruplardan daha olumsuz bir şekilde etkilenmektedirler. İzleyen bölüm, bu gerçeğin en önemli nedenlerinden biri olan sistemik ırkçılığın kitlesel acil durumlardaki rolüne ayrılmıştır.

Sistemsel (Kurumsal) ırkçılık

İrkçılığın geleneksel alan yazında “ırk veya etnik kökenlerine dayanarak insanlara karşı ayrımcılık ve önyargı gösterilmesi” olarak tanımlandığı görülmektedir. Bu tanıma göre, ırkçılığın bireysel düzeyde gözle görülebilir davranış örüntüleriyle gözlemlenebileceği sonucuna ulaşılabilir. Birçok bağlam için bu doğru olsa da günümüzdeki çalışmalar ırkçılığın her zaman gözle görülebilir bir şekilde gerçekleşmediğini, hatta bireysel bakış açısının ötesinde değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır **(Braveman ve ark., 2022)**. İrkçilik bireyler, topluluklar ve kurumlar arasında, genellikle sistemsel düzeyde etnik veya azınlık topluluğun üyelerinin “marjinalleştirilmesine” ve “ötekileştirilmesine” yol açabilmektedir. Marjinalleştirilme ve ötekileştirilme genellikle sosyal, ekonomik, politik ve kültürel alanlarda avantajlı konumda olan grupların sistemdeki güç dengesizliğinden yararlanarak etnik ve azınlık topluluklarının konumlarının, haklarının ve fırsatlarının sınırlandırılması veya reddedilmesi yönünde adımlar atmasıdır. Çağdaş bilimsel açıklamalarda ırkçılık, “bir bireyin, topluluğun veya kurumun bir kişi veya kişilere, genellikle bir azınlık veya marjinalleştirilmiş bir etnik grup üyesi temelinde, önyargı, ayrımcılık veya karşıtık göstermesi” olarak tanımlanmaktadır **(Bonilla-Silva, 2021; Tourse ve ark., 2018; Young, 2011)**. Bu tanıma göre ırkçılığın sadece somut olarak gözlenebilir bir durum olmadığı, niyetli ve bilinçli bir davranış örüntüsü olduğu ve spesifik bir grubu hedef aldığı, hatta kurumsal olarak desteklenebildiği sonucuna varılabilmektedir. Sistemsel (kurumsal) ırkçılık, bir toplumun veya kuruluşun genelinde var olan ve belirli kişilere sürekli bir haksız avantaj sağlayan ve ırk veya etnik grup temelinde diğerlerine karşı haksız veya zararlı muameleyi destekleyen politika ve uygulamalar olarak tanımlanır. Bu, suç adaleti, istihdam, konut, sağlık hizmetleri, eğitim ve siyasi temsil gibi alanlarda ayrımcılık olarak ortaya çıkar. Bu tanımlama kitlesel acil durumlar çerçevesinde düşünüldüğünde ve bir topluluğun çeşitli bölümleri (sosyoekonomik olarak, etnik çeşitlilik olarak, sınıfsal olarak vb.) acil durumun farklı aşamalarında ele alındığında (acil durum öncesi, sırası ve sonrası) ırkçılığın ve eşitsizliğin kurumsal (sistemsel) düzeyde yaşandığı gözle görülebilir bir gerçeklik halini alacaktır.

Bu gerçekliğin en yakın dönemde küresel düzeyde yaşanan örneği 2019 yılında başlayan ve dünya genelinde 80 milyondan fazla insanı etkileyen COVID-19 pandemisi **(Worldometer, 2020)**. Acil durum vakalarının gözden geçirilmesine dayanarak, belirli grupların, önceden var olan sosyal

eşitsizlikler ve pandeminin eklediği ekonomik zorluklar nedeniyle orantısız bir şekilde zarar gördüğü söylenebilir (**Drury ve ark., 2019; Templeton ve ark., 2020**). Örneğin, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'nde azınlık etnik ve ırkça marjinalleştirilmiş nüfusların, beyaz nüfuslara kıyasla salgından daha fazla etkilenebileceği görülmüştür (**ONS, 2020; The Independent Sage, 2021**). Grenfell Kulesi Yangını örneğinde olduğu gibi ırkçılık bir afetin nedeni olurken; Korona virüs örneği göstermiştir ki, ırkçılık, müdahale programlarının toplumun farklı bölümlerinin (düşük sosyoekonomik ve etnik azınlık gruplarının oluşturduğu topluluklar) ihtiyaçlarına göre dağıtılmasındaki en büyük engellerden biri olabilmektedir. Yetkililerin yönetim ve karar alma süreçlerindeki başarısızlıkları ile birleştiğinde eşitsizlikler acil durumlarda daha belirgin hale gelebilmektedir.

Kitlesel acil durumlar sırasındaki ve sonrasındaki müdahale programlarının başarılı bir şekilde uygulanması ve alınan önlemlere uyulması, durumun yetkililer tarafından nasıl yönetildiğine büyük ölçüde bağlıdır (**Drury ve ark., 2020**). Örneğin, dünya genelinde, virüsün yayılmasını önlemenin hayati önem taşıdığı belirtilerek, halka kendi kendine izolasyon rehberleri önerilmiş; ancak, özellikle etnik azınlık ve çalışan sınıf için bu kurallara uymak olanaksız olmuştur. Virüsle temas riski daha yüksek olduğu için bu gruplar pandemiden daha fazla etkilenmiştir (örneğin, sağlık hizmetleri, teslimat, temizlik ve taşıma gibi kamuya yüz yüze işlerde çalışanlar). Yine bazı gruplar yoğun nüfuslu bölgelerde veya çok kuşaklı evlerde yaşamaları dolayısıyla bulaş açısından yüksek riskte kalmışlardır (**Bravo ve ark., 2018; Jackson ve ark., 2000**). Sonuç olarak, özellikle işçi sınıfından etnik azınlıklar için, izole olarak kendilerini ve sevdiklerini korumak her zaman mümkün olmamıştır.

Kitlesel acil duruma maruz kalan gruplara karşı ırkçı söylemler

Karar alıcıların bir kitlesel acil durumunu öngörememeleri ve gereken önlemleri almamaları bir felaketin ana nedeni olurken acil durumdan asıl etkilenenlerin suçlamalara maruz kalmaları söz konusu olabilmektedir. Mağdurların suçlanması farklı şekillerde ortaya çıkabilir. Van'ın Tabanlı köyünde 23 Ekim 2011 tarihinde meydana gelen, 604 kişinin hayatını kaybettiği ve 60000'den fazla kişinin evsiz kaldığı depreme 1275 personel, 290 sağlık çalışanı, 43 ambulans ve altı hava ambulansı ile destek verilmiştir. Başlatılan resmi destek stratejilerinin yanı sıra, diğer şehirlerden gelen insanlar, hayatta

kalanlarla bir araya gelerek çeşitli ihtiyaçlara (finansal, konaklama, psikososyal destek vb.) kaynak bulmak amacıyla kolektif bir şekilde adım atmışlardır. Bu destek çalışmaları bir yılı aşkın süre yoğun biçimde devam etmiş olsa da depremden etkilenen halk bazı kişi ve gruplar tarafından ırkçı söylemlere maruz kalmıştır. Bunun en akılda kalan örneklerinden biri, önemli bir izlenme oranı olan bir gündüz kuşağı programının sunucusunun aşağıdaki sözleri olmuştur (**Bianet, 2012**):

"Şunu söylemek istiyorum her fırsatta küçük çocuklar tarafından taş atılan polisler, ben izledim, ilk olay yerine gelip müdahale edenlerdi. Mehmetçik enkaz kaldırma çalışmalarında. Allah da askerlerimize polislerimize zeval vermesin. Biz de onları hep böyle zor günde demeyelim normal zamanda da onlara taş atanların elleri kırılsın. Canımız istediği zaman taş atıyoruz, kuş avlar gibi dağlarda vuruyoruz. Sonra bir şey olduğu zaman hadi Mehmetçik gelsin hadi polis gelsin diyoruz. Biraz da dengeleri kuralım. Böyle zor günlerde ah canım cicim sonra kuş avlar gibi avlamayalım bunları. Biraz da insanlar hadlerini bilsinler."

Burada sunucu Kürtleri, ima ve genelleme yoluyla, istediklerinde Türk askerlerini öldüren teröristler olarak tanımlayarak ırkçılığı meşrulaştırmaya yönelik bir söylem geliştirmiştir. Çeşitli medya kanallarında da Kürtlere yönelik bu tür suçlamalarla, mağduru suçlama eğilimi görülmüştür. Bu söylem geleneksel medya ve sosyal medya kanalları üzerinden eleştirilmiş; önemli bir kesim tarafından, büyük bir felakete maruz kalan insanlara yönelik bu ırkçılık kınanmıştır. Çağdaş Gazeteciler Derneği hukuki bir adım atarak sunucuyu dava etmiş ve haklı bulunmuştur.

İrkçılığı ortaya koyan bir başka ifade, yine Van depreminin ardından depremlerle ilgili haberi sunan bir haber spikerinin "deprem her ne kadar Van'da da olsa hepimiz üzüldük" cümlesidir. Van (ve bölgedeki diğer kentlerin) nüfusunun ağırlıklı olarak Kürt olduğu ve Kürtlerin düşüncelerini ifade etme, kendi dilini konuşma, görünüşleri ve davranışları konusunda rahat hissetmeme hali (**bkz. Ünlü, 2018**) göz önünde bulundurulduğunda, spikerin bu cümlesinin, Kürtlerin 'değersizlik algısını' yaratan bakış açısına bir örnek teşkil ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Pandemi örneğinde olduğu gibi, bir felaket sırasında ve / veya sonrasında bireylerin ve toplulukların deneyimleri, sistemsel ırkçılığın anlaşılması yoluyla açıklanabilir (**Smith, 2006**). Azınlık etnik gruplar günlük yaşamlarında farklı seviyelerde

ırkçılığa maruz kaldıkları için (fiziksel veya yapısal şiddet aracılığıyla bireyselden sistemik düzeye kadar), acil durumlar ırkçılığı meşrulaştırma fırsatı haline gelebilir. İngiltere, New Cross'ta 1981 yılında meydana gelen bir ev yangınında on üç siyah genç hayatını kaybettiğinde, yakınları bir grup oluşturarak otoritenin ve polisin ataletine karşı protesto düzenlemiştir. Yangınla ilgili iddialardan biri ırkçı bir saldırı olduğudur, ancak yangınla ilgili yeterli bir soruşturma yapılmamıştır (**McQueen ve Rogan, 2021**). Dahası yetkililer "*Siyah gençler sorumsuz*" ve "*partide yasadışı bir şeyler olmuş*" şeklinde damgalayarak ölümlerinden dolayı kurbanları suçlamıştır (**Isma-in, 2019**).

Korona virüs pandemisi ve Grenfell Binası yangını sonrası süreçlerin ortak özelliği, sosyokültürel ve sosyoekonomik olarak dezavantajlı grupların, acil durumdan ağır etkilenmenin yanı sıra, acil durum sorumluları olarak ilan edilerek çeşitli ırkçı ve suçlayıcı söylemlere maruz kalmalarıdır. Örneğin, Grenfell Binası'nda genel olarak İngiltere'de yaşayan etnik azınlık olarak bilinen (siyahi, göçmen, Müslüman) gruplar ikamet etmektedir. ırkçı gruplar, o insanların İngiltere'de yaşamayı hak etmedikleri için yanarak ölmeyi hak ettiklerine dair saldırgan söylemlerde bulunmuş veya binada patlayıcı materyaller sakladıkları için binanın alev aldığına dair komplo teorileri yaymaya başlamışlardır (**Tekin ve Drury, 2022**). Bir acil durum sonrası desteğin, ihtiyacı olan gruba verilmesinin meşruiyetini etkilediği için ve etnik azınlık grupların yaşama haklarının sorgulanmasına neden olduğu için acil durum müdahale programlarına bu söylemlerle başa çıkmanın yolları ve önemi eklenmelidir.

Dezavantajlı gruplar, sosyal adaletsizlik ve sistemsel eşitsizlikler nedeniyle bir felakete yaşayabilirken, bu durumlar aynı zamanda felaketlerin ve acil durumların tetikleyicisi de olabilir. Resmi raporlar ve çalışmalar, dezavantajlı kişilerin, örneğin yangından korunabilmek için gerekli materyalleri karşılamakta finansal olarak yetersiz kaldıkları için güvensiz binalarda yaşadıklarını ortaya koymaktadır (**Crawford, 2004**). Bu nedenle, bu gruplar, güvenli konutlara sahip olma imkanına sahip diğer gruplarla karşılaştırıldığında felaketler açısından daha yüksek risk grubundadır (**Federal Acil Durum Yönetim Ajansı, 1997; Shai, 2006**).

Bir acil durumu açıklarken, felakete neden olabilen sistemsel eşitsizlikler ve sosyal adaletsizliklere vurgu yapmak, felaketleri sadece doğa olayları veya kazalar olarak tanımlamaktan daha önemlidir

(**Kaniasty ve Norris, 1999; Oliver-Smith, 1991; Quarantelli, 1991**). Ayrıca, felaketler sosyal ve politik olgular olarak da düşünülmelidir. Bu noktada insanlar adaletsizlikleri aşmak, yöneticilerden daha fazla kaynak talep etmek ve topluluğun her bölümüne özel ihtiyaçlarına göre destek sağlayan sistemsel değişiklikleri yaratmak için yeniden yapılanma sürecine aktif olarak dahil olurlar (**Aldrich, 2013; Fominaya, 2011; Sarfatti, 2019**). Bir felaketin nedenlerini anlamanın ötesinde, insanlar topluluklarının aktif üyeleri olarak ve bir durumun olumsuz etkilerini aşmak için farklı stratejiler oluşturabilen figürler olarak düşünülmelidir (**Solnit, 2009**). Bu nedenle acil durum müdahale çalışmalarında acil durumu yaşamış insanların kendilerine yardım gelmesini bekleyen pasif "mağdurlar" olarak değil; sistemsel sorunlar nedeniyle "mağdur bırakılan" ancak durumun üstesinden gelmek için çeşitli stratejiler üretmeye hazır aktif özneler olarak ele alınması gerekmektedir (**Tekin ve Drury, 2023; Tekin ve ark., 2021**).

Pandemi sırasında çalışmaya devam etmek zorunda olan gruplar ve etnik azınlık grupları, bazıları tarafından Korona virüsün yayılmasının ve kendi acılarının, kayıplarının nedeni olarak suçlanmıştır (**Kendi, 2020**). Medyada yer alan bazı haberler ve yetkililerin açıklamaları da özellikle etnik azınlık olan halkı bencil ve aptal olmakla suçlamıştır. Örneğin, kaynakların tükenmesini önlemek için gösterdikleri çaba 'panik alışverişi' olarak tanımlanmıştır. Ancak, bu hayatta kalma eğilimini bencillik olarak adlandırmak yanlıştır, çünkü insanlar doğal olarak hiçbir fikre sahip olmadıkları bir olağandışı duruma hazırlıklı olmak istemişlerdir (**Drury ve Tekin, 2020**). Pandemi bazı deneyimler bu açılardan önceki felaketlerden çok da farklı olmamıştır. Örneğin İngiltere'de düşük sosyoekonomik düzeydeki, özellikle siyah ve Müslüman popülasyonun yaşadıkları bölgelerde, insanlar hem nüfus yoğunluğunun fazla olduğu mahallelerde hem de çok sayıda aile bireyiyle aynı evlerde yaşamak zorunda kaldıkları için daha fazla bulaş riskine maruz kalmışlardır Ancak bazı ırkçı söylemler bu grupların pandemiden etkilenmelerinin kendi suçları olduğunu vurgulamıştır (**Drury ve ark, 2020**). Bina yangınlarına odaklanan araştırmalara göre, yangın güvenlik düzenlemeleri öncelikle insanların 'panik' davranışını hafifletmeye odaklanmış, kurbanların kontrolsüz davranışları nedeniyle öldükleri ima edilmiştir (**Cocking ve Drury, 2014**). Boston'daki Cocoanut Grove Tiyatrosu yangınında (1942) 492 kişi hayatını kaybetmiş, bazı medya temsilcileri, kurbanları panik tepkileri nedeniyle ölümlerden sorumlu olmak-

la suçlamıştır. Ancak insanların binadan kaçamadıkları, çünkü acil çıkış kapılarının kilitli olduğu ve binada çıkış işaretleri olmadığı bulunmuştur (**Chertkoff ve Kushigan, 1999**). Sonunda, yönetim, bina yasalarına gösterdikleri ihmal nedeniyle sorumlu tutulmuştur ve yargılanmıştır.

Geçmiş bilimsel kaynaklar ve kitlesel acil durum örnekleri düşünüldüğünde duruma dair bağlamsal bir değerlendirme yapılması gerektiğine dair bir çıkarımda bulunmak yanlış olmayacaktır. Ancak her ne kadar kitlesel acil durumlara verilen tepkiler ve müdahale yöntemleri kültürler arası farklılık gösteriyor olsa da pek çok farklı ülkeden örnekler gösteriyor ki benzer gruplar - örneğin, çalışan sınıf ve etnik azınlık nüfus - orantısız bir şekilde etkilenmektedirler. Bu durum da kitlesel acil durumların doğal süreçlerden ziyade sosyal, sistemsel ve politik olaylar olduğunu kanıtlar niteliktedir. Ayrıca, yine farklı kitlesel acil durum örnekleri değerlendirildiğinde olaydan etkilenen bireylere yönelik sözel saldırılarda ırkçı dilin suçlama amacıyla kullanıldığı benzerlik gösteren diğer örneklerdendir. Bu ırkçı söylemlerin önüne geçilmesi hayati önem taşımaktadır çünkü söylemlerin günlük yaşam pratiklerinde işlevleri vardır (**Willig, 2001**). ırkçı söylemler halk temelinde kutuplaşmaya neden olup halk dayanışmasının önünde büyük bir engel teşkil ederken, aynı zamanda bir etnik kökenin diğerleriyle kıyaslandığında "daha az yaşama hakkı olduğu" vurgusunu yaparak acil durum müdahale programlarının grupların ihtiyaçlarına ve taleplerine göre şekillendirilmesinin engellenmesi ihtimaline yol açmaktadır. Bu yazıda, acil durum bağlamlarının sistemsel bir bakış açısıyla değerlendirilmesi gerektiğine dair bir farkındalık kazanılması gerektiğinin vurgulanması ve olası çözüm yollarının tartışılması sağlanmaya çalışılmaktadır. İzleyen bölüm, bu kapsamda yapılabilecekler için önerilere odaklanmaktadır.

Öneriler

1. Kitlesel Acil Durumlara yönelik müdahale programlarının kapsayıcı olması gerekmektedir. Acil durum planlayıcıları, planlama yaptıkları ülkenin farklı bölgelerindeki etnik çeşitliliklerin ve sosyoekonomik dengesizliklerin farkında olmalı ve afet öncesinde kaynak eksikliği yaşayan ve risk altındaki grupların tespitini olağan dönemde yapmalıdır. Daha önceki acil durumlar üzerine yapılan araştırmalar çoğunlukla hayatta kalanların eşit bir tehdit paylaştığı durumlara odaklanmıştır (örneğin, toplumun her kesiminden insanın zengin ve fakir ayırt etmeksizin depremi aynı anda yaşadığı vurgusu). İnsanlar mevcut bir toplumsal kimliğe dayalı olarak

(örneğin azınlık etnik grupta olduklarında, sosyoekonomik olarak dezavantajlı konumda olduklarında) orantısız bir şekilde etkilendiklerine inandıklarında, aksini iddia etmek duruma indirgemeci bir bakış açısıyla yaklaşılmasına ve sistemik ayrımcılığın belirginleşmesine yol açabilir, bu da yeni bir acil durumdan orantısız bir şekilde etkilenen grubun üyelerinin dışlanmış hissetmesine ve karar mekanizmalarıyla uyumlu bir şekilde hareket etmek için motivasyonlarının düşmesine neden olabilir. Bu nedenle, eşit tehdit varsayımlarına dayalı olarak halk tepkilerini koordine eden karar alıcılar arasında ayrım yaratma riski de taşımış olurlar. Bunun yerine, karar alıcılar, azınlık etnik grupların ve düşük sosyoekonomik düzeyindeki topluluklarının ihtiyaç duyduğu ek destekleri ele alan kolektif destek ağlarını koordine ederek ayrımları azaltmalıdır (**Templeton ve ark, 2020**).

2. ırkçılığın ve ırkçı söylemlerin kültürel normların dışına atılması hayati önem arz etmektedir. Afetlerden belli bir grubun orantısız bir şekilde etkileniyor olması sistemik sorunların göstergesi olurken, etnik azınlıkların özellikle bu dönemde daha fazla ırkçı atağa maruz kalması, günlük yaşamlarında da "sorunlu" olarak adlandırılan gruplar olmalarından kaynaklanmaktadır (**Tekin ve Drury, 2022**). Günlük yaşamdaki ırkçı söylemlerin düzeltilmesine yönelik adımlar atılması, afet sürecinde de haksız suçlamalara gidilmesinin önünü kapatacaktır. Söylem yapıları gerçek etkilere sahip olabilir (Willig, 2001), felaket anlatıları ise acil durum müdahalelerini etkileyebilir (**Cocking ve Drury, 2014**). Bu nedenle, bir acil durum söz konusu olduğunda mağdurlara yönelik saldırıları incelemek önemlidir, çünkü bu saldırılar, dezavantajlı grupları maddi (barınma, tazminat vb.), sosyal psikolojik (aidiyet ve güvende hissetme) ve adalet (eşitlik hakları) ile ilgili kaynaklara en çok ihtiyaç duydukları zaman, olumsuz etkileyebilir. Dildeki saldırı ifadelerinin etkilerinin farkına varmak bunları önlemek için bazı olası yolların uygulanmasını sağlayabilir. Söylemler mevcut sosyal yapıları meşrulaştırmak için kullanılabilir, ancak karşı söylemler oluşturmak da etkili bir alternatif olabilir (**Willig, 2001**). Örneğin, etnik kökenin yaşanan olayın nedenleri ile hiçbir alakasının bulunmadığı, ancak azınlık etnik kökenden olan insanların sistemsel olarak dezavantajlı konumda olmalarının acil durumları orantısız bir şekilde deneyimlemelerine neden olduğu bilgisi ve söylemi daha gerçekçi ve çözüme yönelik olacaktır. Ek olarak, acil durum müdahale programlarını bir acil durum olmadan önce planlayarak ve eğitim kitapçıklarına hangi dil, din, etnik köken ve kültürden geldiği fark

etmeksizin herkesin eşit şekilde yaşamaya hakkı olduğu vurgusu eklenerek halkı çeşitlilik ve eşitlik ilkesi konusunda bilgilendirmek ve bilinçlendirme çalışmalarına dahil etmek ırkçılıkla mücadelede yardımcı olacak adımlardan olacaktır.

3. Halk dayanışmasını güçlendirici adımların atılması ve dayanışmanın kültürel norm haline getirilmesi önem taşımaktadır. Popülist medyatik söylemler her ne kadar daha görünür olma potansiyeli taşıyor olsa da gerçekte olan şey bir afet olduğunda halktan insanların dil, din, ırk, etnik azınlık ve sosyoekonomik düzey fark etmeksizin birbirlerine yardımcı olmaya motive olmalarıdır. Hatta öyle ki, bir kitlesel acil durum olduğunda müdahale programları düzenleyiciler, sivil toplum kuruluşları, emniyet ve sağlık güçlerinden önce depremden etkilenen halkın üyeleri birbirlerine destek olmaktadır. Dışarıdan gelecek her destek hâlihazırda var olan ya da acil durum sonrası oluşturulan kültüre ve normlara yeni bir şey ekliyor olma niteliğine sahip olacaktır. Bu nedenle müdahale programları farklı kültürlerde uygulanabilir bir şekilde hazırlanmalıdır. Ayrıca acil durumu yaşayan insanlardan oluşan topluluk, kendi kültürlerine, kaynaklarına, iletişim örüntülerine daha hâkim oldukları için, müdahale sırasında aktif rol üstlenmeleri sağlanacak şekilde oluşturulmalıdır (**Drury ve ark, 2019**).

4. Psikososyal destek faaliyetlerinin farklı dillerde yapılmaya teşvik edilmesi ve kaynaklar hazırlanması bir başka ırkçılık karşıtı girişimdir. Materyal, finansal ve tıbbi desteğin yansıra, acil duruma müdahale türlerinden biri olan psikososyal desteğin ulaşılabilirliği de gruplararası farklılık gösterebilmektedir. Kitlesel bir acil durumdan etkilenen gruplar her zaman baskın kültürün dilini kullanmayabilir. Kahramanmaraş merkezli 6 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen ve 10 şehri son derece ağır yıkıma uğratan depremler, aynı zamanda sığınmacı (ağırlıklı olarak Suriyeli) nüfusun en yoğun olarak barındığı şehirleri etkilemiştir. Deprem sonrasında birçok farklı destek kaynakları halka sunulmuştur ancak psikososyal desteğin göçmenlere ve çocuklarına ulaştırılması yetersiz kalmıştır. Bu yetersizlikteki en büyük nedenlerden biri göçmen aileleri ve çocuklarının yerel dili konuşmada zorluk yaşamalarıdır. Acil durum müdahale programları hazırlanırken psikososyal destek türlerinin de kapsayıcılığı göz önünde bulundurulmalı, farklı dil ve kültürlerle aşına olan destek sağlayıcılarla birlikte çalışılması önerilmektedir.

5. Klinik psikoloji müdahalesi gereken durumlar-

da farklı dilden ve kültürden psikologlarla birlikte çalışılarak psikolojik müdahale sunulmasının önemi vurgulanmalıdır. Acil durum sonrası verilen tepkiler doğrudan psikolojik müdahale gerektirebilmektedir. Olaydan farklı şekillerde etkilenilmesinin yanında, bu tepkiler kültürlere göre farklılık gösterebilmektedir. Etkilenen bireylerle ve gruplarla aynı sosyal kimlik altında birleşiyor olmak klinik psikolojik müdahalenin etkililiğini arttırabilmektedir. Bu nedenle, psikososyal destekte olduğu gibi, psikolojik destek verilirken de farklı dil ve kültürlerden profesyonellerle birlikte çalışılması desteğin olumlu yönde etkileyecektir (**Valencia-Garcia ve Montoya, 2018**).

Sonnot.

Suç adaleti, bir toplumda suç işleyen kişilere uygulanan ceza ve tedbirlerin adil, dengeli ve etkili bir şekilde yönetilmesini ve uygulanmasını sağlayan bir kavramdır. Suç adaleti sistemi, suç işleyenleri sorumlu tutar, mağdurlara adalet sağlar ve toplumun güvenliğini korumaya odaklanır.

Kaynaklar

- Aldrich, D. P.** (2013). *Rethinking civil society–state relations in Japan after the Fukushima accident*. *Polity*, 45(2), 249-264. <https://doi.org/10.1057/pol.2013.2>
- Bianet** (2012). *Savci Müge Anlı'yı haklı buldu*. *Bianet*.
- Bonilla-Silva, E.** (2021). *What makes systemic racism systemic? Sociological Inquiry*, 91(3), 513-533.
- Braveman, P. A., Arkin, E., Proctor, D., Kauh, T., & Holm, N.** (2022). *Systemic and Structural Racism: Definitions, Examples, Health Damages, And Approaches To Dismantling: Study examines definitions, examples, health damages, and dismantling systemic and structural racism*. *Health Affairs*, 41(2), 171-178.
- Bravo, M., Anthopoulos, A., Kimbro, R., & Miranda, M.** (2018). *Residential racial isolation and spatial patterning of type 2 diabetes mellitus in Durham, North Carolina*. *American Journal of Epidemiology*, 187(7), 1467-1476. <https://doi.org/10.1093/aje/kwy026>
- Chertkoff, J. M., & Kushigian, R. H.** (1999). *Don't panic: The psychology of emergency egress and ingress*. *Praeger Pub Text*.
- Cleaver, H.** (1988). *The uses of an earthquake*. *Midnight Notes*, 9, 10-14.
- Cocking, C., & Drury, J.** (2014). *Talking about Hillsborough: 'Panic' as discourse in survivors' accounts of the 1989 football stadium disaster*. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 24(2), 86-99. <https://doi.org/10.1002/casp.2153>
- Crawford, B. A.** (2004). *Fire and the poor: identifying and assessing community risk and intervention strategies*. *National Fire Academy*.
- Dominey-Howes, D.** (2021, February 1). *You can't talk about disaster risk reduction without talking about inequality*. *The Conversation*. <https://theconversation.com/you-cant-talk-about-disaster-risk-reduction-without-talking-about-inequality-153189>
- Drury, J., Carter, H., Cocking, C., Ntontis, E., Tekin, S., & Amlôt, R.** (2019). *Facilitating collective psychosocial resilience in the public in emergencies: Twelve recommendations based on the social identity approach*. *Frontiers in public health*, 7, 429165.
- Drury, J., Reicher, S., & Stott, C.** (2020). *COVID-19 in context:*

- Why do people die in emergencies? It's probably not because of collective psychology. *British Journal of Social Psychology*, 59(3), 686-693. <https://doi.org/10.1111/bjso.12393>
- Drury, J. & Tekin, S. (2020). *Emergencies and Disasters*, Jetten, J., Reicher, S.D., Haslam, S. A., Cruwys, T. İçinde, *Together Apart: The Psychology of COVID-19* (s. 97-102), London: British Library.
- Federal Emergency Management Agency.** (1997). *Multi Hazard Identification and Risk Assessment: The Cornerstone of the National Mitigation Strategy*. Federal Emergency Management Agency.
- Fominaya, C. F. (2011). *The Madrid bombings and popular protest: misinformation, counter information, mobilisation and elections after '11-M'*. *Contemporary Social Science*, 6(3), 289-307. <https://doi.org/10.1080/21582041.2011.603910>
- Ismain, C. (2019, July 5). *New Cross fire – Black British hidden stories*. Medium. <https://medium.com/@courtneyismain/new-cross-fire-black-british-hiddenstories-a48094e969fc>
- Jackson, S., Anderson, R., Johnson, N., & Sorlie, P. (2000). *The relation of residential segregation to all-cause mortality: A study in Black and White*. *American Journal of Public Health*, 90, 615-617. <https://doi.org/10.2105/AJPH.90.4.615>
- Kaniasty, K., & Norris, F. (1999). *The experience of disaster: Individuals and communities sharing trauma*. In R. Gist & B. Lubin (Eds.), *Response to disaster: Psychosocial, community, and ecological approaches* (pp. 25-61). Philadelphia, PA: Brunner/Mazel
- Kendi, I. (2020, April 14). *Stop blaming Black people for dying of the coronavirus*. *The Atlantic*. <https://www.theatlantic.com/ideas/archive/2020/04/race-andblame/609946/>
- Oliver-Smith, A. (1991). *Successes and failures in post-disaster resettlement*. *Disasters*, 15(1), 12-23. doi: 10.1111/j.1467-7717.1991.tb00423.
- ONS (2020). *Coronavirus-related deaths by ethnic group, England and Wales methodology*. <https://www.ons.gov.uk/people-populationandcommunity/birthsdeathsandmarriages/deaths/methodologies/coronavirusrelateddeathsbyethnicgroupenglandandwalesmethodology>
- Perry, B. L., Aronson, B., & Pescosolido, B. A. (2021). *Pandemic precarity: COVID-19 is exposing and exacerbating inequalities in the American heartland*. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 118(8).
- Quarantelli, E. L. (1991). *Different types of disasters and planning implications*.
- Sarjati, L. (2019). *Morality and Legitimacy in the Sewöl Protest in South Korea*. In I. Pardo & G.B. Prato (Eds). *Urban Ethnographers Debate Legitimacy* (pp. 281- 303). https://www.academia.edu/36383416/Urban_Ethnographers_Debate_Legitimacy.
- Shai, D. (2006). *Income, housing, and fire injuries: a census tract analysis*. *Public health reports*, 121(2), 149-154.
- Smith, N. (2006). *There's no such thing as a natural disaster. Understanding Katrina: perspectives from the social sciences*, 11.
- Solnit, R. (2009). *A paradise built in hell: The extraordinary communities that arise in disaster*. Penguin.
- Templeton, A., Tekin, S., Hoerst, C., Vestergren, S., Davidson, L., Ballentyne, S., Madsen, H., & Choudhury, S. (2020). *Inequalities and identity processes in crises: Recommendations for facilitating safe response to the COVID-19 pandemic*. *British Journal of Social Psychology*, 59(3), 674-685. <https://doi.org/10.1111/bjso.12400>
- The Independent Scientific Advisory Group for Emergencies* (SAGE) (2021, January 28). *COVID-19: Racialised stigma and inequalities*. *The Independent SAGE Report 33*. https://www.independentsage.org/wpcontent/uploads/2021/01/Stigma-and-Inequalities_16-1220_D6.pdf
- Tekin, S., & Drury, J. (2021). *Silent Walk as a street mobilization: Campaigning following the Grenfell Tower fire*. *Journal of Community & Applied Social Psychology*. 31(4), 425-437. <https://doi.org/10.1002/casp.2521>
- Tekin, S., & Drury, J. (2023). *How do those affected by a disaster organize to meet their needs for justice? Campaign strategies and partial victories following the Grenfell Tower fire*. *Journal of Social and Political Psychology*, 11(1), 92-109.
- Tekin, S., Sager, M., Bushey, A., Deng, Y., & Uluğ, Ö. M. (2021). *How do people support each other in emergencies? A qualitative exploration of altruistic and prosocial behaviours during the COVID-19 pandemic*. *Analyses of Social Issues and Public Policy*, 21(1), 1113-1140.
- Tekin, S., & Drury, J. (2022). *A critical discursive psychology approach to understanding how disaster victims are delegitimized by hostile Twitter posts: Racism, victim-blaming, and forms of attack following the Grenfell Tower fire*. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 32(5), 908-922.
- United Nations Office for Disaster Risk Reduction* (2016). *Terminology*. Retrieved from <https://www.unisdr.org/we/inform/terminology>
- Uprising*. Directed by Steve McQueen & James Rogan, Rogan Productions, 2021, BBC One.
- Ünlü, B. (2018). *Türklük Sözleşmesi* (1. Baskı, s. 256-284). Dipnot
- Valencia-Garcia, D., & Montoya, H. (2018). *Lost in translation: Training issues for bilingual students in health service psychology*. *Training and Education in Professional Psychology*, 12(3), 142
- Van Ommeren M, Saxena S., & Seraceno B. (2005). *Mental health and social health during and after emergencies: emerging consensus*. *Bulletin of the World Health Organization* 83, 71-76.
- Worldometer* (2020). <https://www.worldometers.info/coronavirus/>
- Willig, C. (2001). *Introducing qualitative Research in Psychology Adventures in Theory and Method*. Buckingham Philadelphia. Open university Press Williams, D.(1999) *Foreign Manufacturing Firms in the UK: Effects on Employment, Output and Supplier Linkages* ; *European Business Review*, 99(6), 393-398
- Young, E. Y. (2011). *The four personae of racism: Educators'(-mis) understanding of individual vs. systemic racism*. *Urban Education*, 46(6), 1433-1460.